

СМИСАО ПРЕСТОНИЦЕ НА ИСТОКУ И ЗАПАДУ (IV И IX ВЕК)

Кроз историју је познато да се престоницом – углавном – називају они градови који су били средишта великих империја, углавном због политичке моћи владара који је седео на престолу у том граду. Међутим, поставља се питање да ли треба користити само политички аспект владавине да један град буде престоница или би престоницом могао да се назове онај град који у себи носи много више од статуса и части услед политичке супериорности.¹ У овом контексту требало би да буду разматране и друге особине које су домен културне историје, али и карактеристике владавине и могућности које су доносили моћ и власт. Дакле, сама смисао престонице умногоме ће зависити од личности владара, а затим његових наследника, односно од промене менталитета – не само владарског, већ и читавог народа – у тој империји. Бавећи се свеобухватнијим контекстом од Краутхајмеровог² ово истраживање ће бити усмерено ка два престоницама: Константинопољу и Ахену, са становишта почетака њиховог империјалног постојања – у IV, односно у IX веку.

Константинопољ у IV веку – Константинопољ је град смештен у Босфорском мореузу и некадашња је престоница трију империја - позноримске (330-395), византијске (395-1453) и отоманске (1453-1923), али ће у овом истраживању бити испитан само град у доба позноримског периода са свим својим карактеристикама које је понео као нова престоница Константина Великог. Овај цар је новоосновани град учинио источном

¹ Ричард Краутхајмер је у студији *Three Christian Capitals: Topography and Politics* извршио својеврсни експеримент у коме је показао да један ванредни историчар уметности може да истражи границе свог знања и да их постави у раван политичке историје. Он је сагледао архитектуру хришћанских престоница IV и V века, те је урбану структуру рефлектовао на политичку реалност тог периода користећи објашњење владарске идеологије кроз призму градитељства. Краутхајмер је истраживао Константинов Рим, затим Константинопољ и Милан, а на крају и папски Рим. Иако му је идеја била да користећи исту методологију сагледа и хришћански Трир, то није успео да уради због комплексности археолошких истраживања из тог града у тренутку писања овог дела. Cf. Richard Krautheimer, *Three Christian Capitals: Topography and Politics*, University of California Press, 1983, i.

² Cf. Richard Krautheimer, *Three Christian Capitals*.

Сл. 1 Уже језгро
Константинопоља
(реконструкција
Antoine Helbert)

Fig. 1 The inner center
of Constantinople
(reconstruction by
Antoine Helbert)

престоницом царства и назвао га *Другим Римом*. Тек од V века за овај град се користи и назив *Нови Рим*.³ Константин Велики је на темељима ранијег града Византиона, 11. маја 330. године саздао византијску престоницу – Константинов град или Константинопољ.⁴ Као нови центар царске власти у IV веку Константинов град ће убрзо постати вечити ривал Риму, а престоница у правом смислу те речи постаће у време Констанција II (337-361).⁵ (сл. 1)

Треба рећи да је сама градска структура преузета од Рима, јер је Константин поделио град на 14 области и украсио га најлепшим делима архитектуре и грчких и римских уметника. Књига *Notitia urbis Constantinopolitanae*⁶ из V века донела је списак грађевина, састављен отприлике сто година после оснивања Константинопоља. У том тренутку престоница је имала 322 улице, 8 јавних и 153 приватних купатила, 5 житница, 8 аквадукта и цистерни, 14 црква, 14 палата и 4,388 кућа, вероватно се мисли на виле.⁷ (сл. 2)

Архитектура Константинопоља представља врхунац градитељства и уметности у византијском градитељству. Црква Света Софија је била и

³ Georgacas, Demetrius John, "The Names of Constantinople", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, The Johns Hopkins University Press 1947, Vol. 78, 347–67.

⁴ Лемерл, Пол, *Историја Византије*. Плато, Београд 1997, 22.

⁵ Константинопољ је постао престоница царства и културно средиште грчког света. Упркос јасно израженом хришћанском карактеру града, чак су и незнабожачки интелектуалци били привучени новим сјајем. Констанције II је правно изједначио римски и константинопољски сенат. Cf. Barnes, Timothy, *Constantine and Eusebius*, Harvard University Press, Cambridge 1981, 222.

⁶ *Notitia dignitatum. Accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*, ур. Otto Seeck, Berlin 1876, 233-247.

⁷ Исто, 245.

Сл. 2 Константин Велики – оснивач
Константинопоља

Fig. 2 Constantine the Great – the founder
of Constantinople

остала право ремек-дело византијске архитектуре. Пре садашњег храма на истом месту биле су две мање цркве, које су прогутали пожари. Поредили две Константинове цркве – ранију саграђену у Риму са – касније саграђеном – у Константинопољу, Краутхајмер полази од чињенице да је она у Риму посвећена Светом Јовану на Латерануму из 312. године подигнута ван тадашњих градских зидина и ван центра града, који је тада био доминантно пагански и да је била ван домашаја јурисдикције Сената у коме су седели многобошци и да је била саграђена на приватном поседу;⁸ а са друге стране, црква Свете Премудрости из Константинопоља саграђена је на централном градском месту, поред хиподрома и сената. Може да се нагласи да је Константин саградио два храма у Риму и Константинопољу на различите начине и у различитим околностима. Рим је одисао паганским духом, док је нова престоница задобијала хришћанскоцентричне обриси и постајала главни град хришћана, са новом културом, уметношћу и нормативном теологијом и односом човека према свету и односом владара према Цркви Христовој. У Константинопољ је – иако је то био нов, млад град – стварана нова – хришћанска – култура и менталитет народа. Дакле, све оно што је у Риму у IV веку доживљавало декаденцију, у Константинопољу је добијало нову снагу и елан, тако да је смисао престонице остао исти, али је добио нови садржај: хришћанским духом одисали су и уметност и архитектура и богословље у Константинопољу. (сл. 3)

Као што је већ укратко истакнуто, велики је допринос Константинопоља у области уметности. Утицај уметничког Константинопоља није био ограничен само на границе унутар Византијског царства, већ

⁸ Cf. Richard Krautheimer, *Three Christian Capitals: Topography and Politics*, University of California Press, 1983, 3.

Сл. 3 Васељенски сабор у
Константинопољу (381)

Fig. 3. Ecumenical Council of
Constantinople (381)

много шире.⁹ Најбољи показатељи уметничких достигнућа су били у црквеној уметности. Зашто је ово важно? У области богословља Константинопољ је у IV веку постао средиште нормативне теологије за Царство. Символ вере је стваран на прва два васељенска сабора, од којих је Први (325) припреман, а Други (381) одржан у престоници, тако да је у њему побеђена аријанска јерес уз велике жртве и напоран рад Светих Отаца који су живели и радили у Константинопољу. У раду Првог сабора је живо учествовао цар Константин, а у раду Другог Свети Оци који су систематски уредили догмате Православне Цркве – Григорије Богослов и Василије Велики (који се упокојио пре одржавања Другог васељенског сабора, али је својим антијеретичким радом и списима припремио рад Другог сабора).¹⁰ Статус константинопољског епископа је дефинисан на Другом сабору,¹¹ а на каснијим саборима – у потоњем периоду Источног царства – његова служба је у потпуности заузела место првог на Истоку.

⁹ Kessler, Herbert L., “On the State of Medieval Art History”, *The Art Bulletin*, Vol. 70, No. 2, 1988, 166.

¹⁰ Канон први: Свети Оци сабрани у Константинопољу (Цариграду), одредили су да се не одбацује вера три стотине осамнаест Отаца сабраних у Nikeји у Витинији, већ да она (вера) остане чврста; да се анатемише свака јерес а посебно евномијани или евдоксијани, и полуаријанци или духоборци, и савелијани, и маркелијани, и фотинијани, и аполинаријевци. Cf. Поповић, Радомир, *Васељенски сабори: одабрана документа*, том 1, Београд, 2012, 159.

¹¹ Канон други: Епископ Константинопоља да има првенство (преимућство)

Константинопољ, као престоница Царства у IV веку, има немерљив допринос и значај за хришћанску духовност, културу и уметност, која се развијала пуних хиљаду година. Константинопољ је био средиште науке, богословља, културе и уметности. У школама у престоници су се развијале књижевност, философија, правне, теолошке и хуманистичке науке. Константинове грађевине – храмови, хиподром, царска палата – затим, мозаици и фреске, статуе и споменици; књижевна и философска делатност; догматско богословље које се врхунило у Никео-константинопољском Символу вере и канонима са васељенских сабора – ставили су овај град изнад осталих на територији позноримског Царства. Као таква, ова престоница имаће велики утицај на светску културу, образовање, духовност и уметност у целом Царству, а кључни утицај имаће на многе друге народе (као на пример Словене на Балкану и Русију). Дакле, престоница у IV веку је, у себи, носила карактеристике града који својим политичким статусом, али и хришћанском културом, уметношћу и теолошким достигнућима извршио пресудан утицај на цело Царство и на народе који у њему живе.

Ахен у IX веку – Крајем VIII и почетком IX века на Западу Европе појављује се веома моћан владар – Карло Велики, који је за своју престоницу изабрао Ахен, град који су населили Римљани у I веку Христове ере. На месту античког насеља Карло Велики је – око 800. године – саградио двор и катедралу. У њој је крунисан његов син Лудвиг I Побожни 813, као и скоро сви цареви Светог Римско-немачког царства до 1513. године.¹² Град је био центар каролиншке културе и други град по величини у царству Карла Великог.¹³ За кратко време град је постао престоница световне и духовне власти и културе на Западу. Из овог средишта у средњем веку је извршен немерљив утицај на многе западноевропске народе и на сам Рим.

Карло Велики је желео да унапреди културу и уметност у својој држави и окупио је велики број европских интелектуалаца и богослова на свом двору у Ахену и тада је настала *каролиншка ренесанса*. Када истраживачи анализирају овај историјски феномен, сама реч *ренесанса* у оквиру периода владавине Карла Великог помиње се тек од 1900. године, а Тромпф тврди да овај појам није никада био анализиран ни са лингвистичког, ни са аспекта историјске методологије.¹⁴ Пошто је проблем у разумевању и прихватању методологије истраживања, *каролинску ренесансу* треба сматрати као историјски концепт, који је касније утицао на сва поља друштва, па и на културу. Тромпф истиче да поменути синтагму треба сагледавати у ширем контексту и истиче да је важно да се истражи колико су доприноси обнове културе у сваком погледу у доба Карла

части после епископа Рима, зато што је овај (град) нови Рим. Cf. Поповић, Радомир, *Васељенски сабори: одабрана документа*, том 1, Београд, 2012, 159.

¹² Eichler, Daniel. *Fränkische Reichsversammlungen unter Ludwig dem Frommen*, Hahnsche Buchhandlung, Hannover 2007, 14.

¹³ Wim Blockmans, Peter Hoppenbrouwers, *Introduction to Medieval Europe 300-1500*, Routledge 2014, 110.

¹⁴ G. W. Trompf, "The Concept of the Carolingian Renaissance", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 34, No. 1, University of Pennsylvania Press, 1973, 6.

Великог, али и његових наследника.¹⁵ Џон Контрени заступа становиште да је *каролиншка ренесанса* израстала као део програма верске обнове коју су спроводили каролиншки двор у симфонији са Црквом, не само због обнове моралних норми и уобличавања етичког кодекса за све житеље Франачке, већ и због рађања нове културе и цивилизације на западу Европе.¹⁶ Даље, Контрени наводи да је *каролиншка ренесанса* имала добро организован програм, који без ауторитета (овде мисли на Карла Великог и Цркву) не би могао да оствари зацртане циљеве. Монашке, црквене и дворске библиотеке снабдевене су – у врло кратком периоду – најбитнијим књигама из различитих научних дисциплина, које су помогле да се образује велики број мисионара каролиншке идеје. Те књиге су биле важне и за проучавање дотадашњих владарских идеологија и за истраживање на пољу богослужења и хришћанских догмата. Контрени је нагласио и један посебан допринос каролиншке ренесансе – проучавање грчког језика; пошто су франачки истраживачи у IX веку били суочени са јелинском светоотачком литературом морали су да добро науче грчки језик. Изучавање граматике и речника грчког, а оно и латинског језика, ишло је у корак са анализом текстова и даљом применом идеја на владавину франачког двора.¹⁷ Професор Валтер Улман од 1969. године заступа тезу да је феномен *каролиншке ренесансе* имао шире и дубље значење од дотадашњег става, а посебно у контексту политике и идеологије

¹⁵ За ширу расправу о овој теми види Trompf, G.W, “The Concept of the Carolingian Renaissance”, 3-26. Жил Браун је *каролинску ренесансу* одредио као процват образовања који је био у вези са обновом црквеног живота, односно институција Цркве. Овај идеал је препознат у оквиру пастирске одговорности служби у Цркви – од монаха, преко ѓакона и презвитера, до епископа. Управо су ове службе и унапредиле црквено образовање и – да кажемо савременим речником – школство, јер су тадашње манастирске школе у англо-саксонској Енглеској (најзначајније су школе у Јорку, Монквермаут и Цероу, Гластонбјурју) изнедриле будуће мисионаре и преносиоце знања, који су касније утицали на континентални део Европе (школа у манастирима Сен Дени и Корби). Опсег активности у свим пољима културе у манастирима и црквама у меровиншкој Галији ипак је споран. Очигледно је то да идеја о обнављању хришћанске културе није била изум Карла и каролиншке ренесансе, већ може да се сагледа на ширем географском подручју узимајући у обзир англо-саксонску Енглеску, али и визиготску Шпанију. Упознавање, а затим и егзегеза старозаветних списа, умногоме је утицала на стварање нових институција и новог руха владавине – под непосредним утицајем прича о старозаветним краљевима, а понајвише о Давиду и Соломону. Међу франачким и англо-саксонским народима појавила се идеја о варварском *gens* као о новом Израилу. Cf. Brown, Giles, “Introduction: The Carolingian Renaissance”, *Carolingian Culture: Emulation and Innovation*, ур. Rosamond McKitterick, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, 3, 30-31.

¹⁶ Нема двоумљења у истраживачком раду када се говори о брзом процвату културе и развоју друштва у периоду од 750. до 800. године. Ренесанса се десила и то је реалност која је утицала на материјалну, институцијалну и интелектуалну будућност Западне Европе. Cf. Contreni, John, “The Carolingian Renaissance”, у *Renaissances Before the Renaissance: Cultural Revivals of Late Antiquity and the Middle Ages*, ур. Warren Treadgold, Stanford University Press, 1985, 59-75.

¹⁷ Contreni, J. “Carolingian Renaissance: education and literary culture” у *The New Cambridge Medieval History*, Volume 2, c.700-c.900, ур. Rosamond McKitterick, Cambridge University Press 1995, 712-723.

Западне Европе у периоду VIII-IX век. Користећи достигнућа археологије, архитектуру и наративне историјске изворе, проф. Улман говори у корист поменуте тезе у склопу дешавања у том периоду на ширем географском простору: од Енглеске, преко Шпаније и Франачке, до Италије. У његовом раду се истиче јасно диференцирани однос према друштву и друштвеним променама, које ће касније изнедрити промене ширих размера – дакле, он је истражио улогу Франачке у западноевропском друштву и одредио је место Карловог царства у контексту развоја овог светског региона расправљајући појмове каролиншке ренесансе, а самим тим објаснио и улогу Ахена као престонице Карлове империје; *renovatio* у франачком друштву;¹⁸ и интелектуалне елите, која је променила карактер западно-европског друштва.¹⁹ Проф. Улман дешавања из раног средњег века

¹⁸ Први појам *renovatio* јесте појам који објашњава нов однос франачког друштва према религији и верским схватањима, као егзегетски напор да се старозаветним дешавањима одреди судбина франачког друштва као новог Израиља. Розамонд Мекитерик подржала је тезу о појму *renovatio* у оквиру каролиншке ренесансе и идеологије каролиншких владара у IX веку и тумачећи овај појам представила га као велики допринос Карла Великог западноевропској култури и историји. То је било време нових почетака на свим пољима – темељ за даљи ток историје у Западној Европи – и ширења Хришћанства. И она је истакла Карла Великог као патрона и мецену образовања и преписивања књига, што је касније условило свеопштом експанзијом интелектуалаца који су унапредили културу, привреду и идеологију каролиншке династије. Cf. McKitterick, Rosamond, “The Carolingian Renaissance of culture and learning”, у *Charlemagne: Empire and Society*, ур. Joanna Story, Manchester University Press, 2005, 151-159. Розамонд Мекитерик ипак оставља места и за преиспитивања свих савремених истраживања периода ренесансе у IX веку у Франачкој, а посебно импликација различитих текстова и артефаката из поменутог раздобља, у оквиру развоја Карлове стратегије на пољу вере и културе. Cf. McKitterick, Rosamond, *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, Cambridge University Press, 2008, 294-295.

¹⁹ Проф. Улман је други појам објаснио у контексту односа развоја културе и друштва са владарском идеологијом. Закон и Црква су постали носећи стубови краљеве идеологије. Са друге стране, када Улман говори о стварању интелектуалне елите, која је на двору франачких краљева, а посебно Карла Великог, он истиче да је та елита унапредила однос појединца и друштва у целини према знању и историји, тако да је створен идеал широког образовања будућих клирика и учитеља, али и мисионара који су имали задатак да идеологију двора и ново разумевање Библије примене на паганска племена којима су проповедали Христово Јеванђеље. Највећи допринос – поред наведеног – ипак је истицање **развоја права и законодавства** на франачком двору са једним циљем: да постане сервис владарске идеологије, са посебним освртом проф. Улмана на Јустинијанове *Новеле*; и **коришћење беседа за стварање јавног мњења**, које би било у корист владарске идеологије. Против методологије и коришћења извора од стране Валтера Улмана глас је дигао Френсис Оукли у књизи *Politics and Eternity: Studies in the History of Medieval and Early Modern Political Thought* (Studies in the History of Christian Thought), Brill Academic Pub, 1999. Он је јасно и на примерима показао колико је проф. Улман грешио када је неке спорне историјске изворе проглашавао за примарне и на тај начин угрозио становишта на којима је градио своју теорију о каролиншкој ренесанси. Међутим, ми смо ипак на становишту проф. Улмана, због тога што је Оукли своју критику истицао на детаљима који су врло проблематични са аспекта закључивања. На пример, Оукли говори да је проф. Улман истицао јерес као врло важну за објашњење историјских и политичких прилика у краљевини, што он сматра неважним, а ми додајемо: јер посматра проблем са становишта секуларног,

објашњава кроз призму модерне Европе, те је зато његов рад отворио нове аспекте²⁰ у историји богословствовања на Западу,²¹ али и у политичкој историји и историји идеологија.²² (сл. 4)

Током раздобља са краја VIII и почетком IX века, дакле у току успона каролиншке ренесансе, уз Алкуина је деловао игуман Адалхард, рођак Карла Великог, који је саставио приручник *De ordine palatii*, у којем су била сва начела у организовању и функционисању централне власти – у периоду ране владавине – на Карловом двору. Ово је врло важно истаћи, јер се на овај начин систематизује франачка наука о владавини, а тај списи пише један од водећих саветника (*primi consilarii*) кога Хинкмар, архиепископ Ремса, наводи као главног међу њима.²³ Карло Велики је приликом доласка на власт одмах испланирао да окупи учене људе из целе Европе, са којима би могао да створи јаку и утицајну државу, односно да унапреди владарску идеологију, те да после реформи у свим сегментима друштва – које је намерио да оствари са окупљеном интелектуалном елитом – остави потоњим генерацијама залог за будућност.²⁴

Свеукупно значење каролиншке ренесансе²⁵ за историју Западне Европе не може се довољно прецизно вредновати. Како су VI и VII век у том делу Европе били *мрачно* доба, реформе Карла Великог одиграле су немерљиву улогу у развоју културе на тим просторима. Све што је од античке књижевности изгубљено, изгубљено је пре IX века. Од тада почиње да цвета преписивачка и ауторска активност, па настају и нова дела која се углавном ослањају на античке и светоотачке узор. Карлова

модерног истраживача који сагледава концепт целог феномена без обзира на тадашње схватање вере и црквених догмата. Односно, проблем сагледава са аспекта истраживача који живи у XX веку. Оукли истиче да се до различитих закључака долази на различите начине ако се користе *закони логичког размишљања* и *закони здраворазумског размишљања*, што јасно показује какав је његов став према истраживању и према разумевању истраженог. Cf. Oakley, F. *нав. дело*, 26-28.

²⁰ Његов рад настављају Брајан Тирни и Питер Лајнан, који у уводу у књигу *Authority and Power* истичу допринос истраживања проф. Улмана за даља созерцавања на пољу развоја културе и односа владарске идеологије и Цркве на просторима Западне Европе у првом миленијуму. Tierney, B. *Authority and Power*, Cambridge University Press, 2012.

²¹ Позитиван критички осврт и акцентовање овог проблема дао је Francis Oakley, “Celestial Hierarchies Revisited: Walter Ullmann’s Vision of Medieval Politics”, *Past & Present*, 60, Oxford University Press 1973, 3-48. Треба истаћи да је Оукли истакао да је још један рад проф. Уламана вредан пажње када говоримо о црквеном утицају на каролиншку ренесансу, а то је Walter Ullmann, *The growth of Papal government in the Middle Ages: A study in the ideological relation of clerical to lay power*, Methuen 1970.

²² Cf. Ullmann, Walter, *The Carolingian Renaissance and the Idea of Kingship*, Routledge 2010.

²³ Cf. Paul Bauters, *Adalhard van Ihuse (750-826) abt van Corbie en Corvey* (Oude-naarde Sanderus, 1964); и Henri Peltier, *Adalhard, Abbe de Corbie* (Amiens: Societe des antiquaires de Picardie, 1969); *De ordine palatii*, глава XII (218-20).

²⁴ Адалхард је цело поглавље у спису *De ordine palatii* посветио описивању дворских напора да се уз помоћ интелектуалаца обнови и унапреди војска. *Ibid.*, глава 36 (619-34).

²⁵ Појам *ренесансе* у овом контексту не одговара контексту оживљавања антике, већ културе у најширем смислу те речи.

реформа, која је била постављена чврсто на темељима хришћанског учења, није побудила интерес за светску уметност антике, већ је изнедрила ново и савршеније гледиште на ту уметност. Унапређено је образовање, које је имало за циљ да образовани људи буду у служби државе и Цркве и да путујући по свету шире идеје хришћанске Цркве и Карловог двора. Учење грчког и латинског језика и стварање новог минускулног писма били су показатељ да се прочитаним књигама сада приступа на нов, систематичан начин, те да се новонастале књиге могу сматрати и студијама које су настајале после припрема, у виду читања и промишљања. Утицај англо-саксонских интелектуалаца и мисионара био је пресудан и на Карловом двору. Они су успели да проповедајући Христову *благу реч*, постану и мисионари римских и

Сл. 4 Дворска капела у Ахену

Fig. 4 Palatine Chapel in Aachen

франачких идеја. Дакле, на овај начин је Карло Велики учествовао и у промени менталитета хришћана на западу Европе у VIII и IX веку.

У последњим деценијама VIII века, Карлова дворска школа постаје средиште научника свих дисциплина (теологија, историје, књижевности, калиграфија и преписивање) и преписивача који су временом створили завидну и богату библиотеку. Као највећа достигнућа *каролиншке ренесансе* или *препорода* треба нагласити: оснивање дворске библиотеке која је обухватала сва доступна дела црквених отаца и античких аутора (из области философије и књижевности); развој новог облика писма за писање књига као облик свакодневног писања, такозвани *каролиншки минускул*, који се у изведеном облику чак и данас користи; сакупљање и преписивање како једноставним писмом писаних текстова нпр. античке књижевности на латинском језику, често под утицајем касноантичке римске и византијске традиције; а оно и илустрованих и богато опремљених богослужбених књига; писање краљевских даровница и привилегија црквама и манастирима у Франачкој; подстицање грађевинарства (изградња дворова, палата, цркава, манастира и уређење тргова, на пример у Ахену, а затим и села и градова у ширем смислу).²⁶

Двор Карла Великог био је збир резиденцијалних, политичких и верских зграда, које су биле средиште власти Каролиншког царства.

²⁶ Ахенска катедрала је самостални пројект настао под свесним утицајем Сан Витале у Равени (после 526-547) коју се у то време сматрали црквом краља Теодориха, и цркве Сергија и Вакха у Константинопољу (536). Огроман значај који се у то време поново почео давати грађевинарству огледа се у репрезентативним грађевинама владара, као и у идеји о стварању идеалне манастирске архитектуре у IX веку. Cf. Siebigs, Hans-Karl, *Der Zentralbau des Domes zu Aachen: Unerforschtes und Ungewisses*, Worms 2004, 13-16.

Сл. 5 Карло Велики
Fig. 5 Charlemagne

То је био – за то доба – јединствен градитељски пројект, који је одражавао тежње Карлове обнове – каролиншке ренесансе. Главни пројектант био је Одо из Меца, вероватно, најранији познати архитект северне Европе.²⁷ Зграде су већином подигнуте током последње деценије VIII века, а рад на комплексу је настављен и после смрти Карла Великог 814. године. О значају царског комплекса говори чињеница да се Ахен у неким историјским изворима називао другим Римом.²⁸ Дворска капела Карла Великог или Ахенска капела, најзначајнија је монументална грађевина каролиншке ренесансе. Настала је у раздобљу од 786. до 805. године. Капела је била духовно средиште двора Карла Великог, а током идућих 600 година крунидбено место германских владара. Већ око 800. године, године крунисања Карла Великог, Ахенска капела сматра се првом катедралом Северне Европе и током векова црква у којој су крунисани сви немачки краљеви.

Ахенска капела инспирисана је ранохришћанским централним грађевинама, директни узор је црква Сан Витале у Равени.²⁹ Карло Велики посетио је Рим и Равену и био је одушевљен архитектуром Италије. Његова престоница у Ахену

тежила је да буде импресиван израз узвишености и моћи Царства, стога је Сан Витале постала узором царске традиције, коју је Карло настојао да обнови. Конструкција Ахенске капеле одражава већи утицај римске градње неголи византијске, а геометријска једноставност и јасноћа просторних јединица разликује је од мање одређеног простора равенске цркве. Ипак, приликом изградње капеле било је и проблема, јер је сам процес био тежи за реализацију на северном тлу, где је било мало стручних зидара и каменорезаца. Превоз равенских и римских стубова у Ахен симболизује Карлово обнављање царства – Ахен постаје и визуелно нови Рим.

Ајнхард, Карлов биограф, записао је да је краљ био редован на богослужењима у ахенској капели. Према његовим речима, Карло би долазио у капелу на богослужење и ујутро и увече, али се и ноћу сам молио Богу... Баш тако је и Константин одлазио на богослужења и имао своју капелу у двору где се лично молио. Ајнхард је такође записао о Карлу: *трудо се унапредити црквено читање и певање јер је обома био вичан, иако није никад читао ни певао...*³⁰ (сл. 5)

²⁷ Ching, Francis D. K.; Jarzombek, Mark M.; Prakash, Vikramaditya, *A Global History of Architecture*. Hoboken John Wiley & Sons, Inc., New Jersey 2007, 317.

²⁸ *Karolus Magnus et Leo Papa, y Poetae latini aevi Carolini*, tom. I, ур. E. Dümmmler, MGH, *Poetarum Latinorum Medii Aevi I*, Apud Weidmannos, Berlin 1881, 366-379.

²⁹ *Encyclopedia of Architectural and Engineering Feats*, Donald Langmead, Christine Garnaut, ABC-CLIO 2001, 60.

³⁰ Einhartus, *vir inter omnes huius temporis palatinos non solum pre scientia, verum*

Теодулф, потоњи епископ Орлеана, 793. године од Карла Великог добија задатак да припреми меморандум о култу икона у облику детаљног побијања докумената са иконофилског васељенског сабора у Никеји 787. године.³¹ Тај меморандум чува и данас драгоцене белешке о царевим коментарима, а познат је под називом *Libri Carolini*.³² Иако је Карло сматрао овај Теодулфов меморандум радикалним и није желео да га обнародује, спис је представљао сажетак оштрих ставова Теодулфа и Алкуинових наследника, поготову у прављењу разлике између Грка и ахенске елите, која је имала – по речима Питер Брауна – много тога сличног са иконоборцима у Византији. И они су попут иконоборца желели да реформишу хришћанску веру и да искорене злоупотребе у богословљу и богопоштовању, које су се увукле у Цркву. Са друге стране, занимљиво је да је у вероисповедању у Ахену био уметак *filioque* који је можда био наслеђен из тзв. Атанасијевог вероисповедања које је било у употреби у Галији, односно због утицаја англо-саксонских мисионара који су са Британског острва могли да донесу такве богословске тежње.

Као што је у Никеји и Константинопољу у IV веку потврђен појам *једносуштан* који показује однос Оца и Сина, и на тај начин је усмерен један добар богословски пут који је до данас православан; тако су *filioque* у Ахену у IX веку показале однос каролинских теолога према Предању и – на крају – према Богу, Светој Тројици. То су биле тачке које су одредиле нормативне теологије двају Царстава – Константина Великог и Карла Великог.

Закључак – Овом аналогијом у контексту постављања премиса у односу Константин Велики – Карло Велики могли бисмо да започнемо одређивање наше методологије за проглашавање неког града за престоницу и то у контексту личности владара и начина владавине. Константин је преселио паганску и основао – нову – хришћанску престоницу, зато је Константинопољ назван другим Римом. Карлова нова идеја, нова култура и нова теологија, односно поглед на Бога и на свет – довела је до проглашења Ахена за престоницу, али тако да овај град постаје нови Рим и нови Константинопољ, зато што је Карло Велики покретањем каролиншке ренесансе изазвао нови приступ уметности и култури, затим образовању и учености, али и нов приступ Богу и свету. Ахен је тежио да буде нови Рим и нови Константинопољ. Зато су оба ова града и били престонице империја: Константинопољ је у IV веку био средиште хришћанске империје, где су организовани васељенски сабори, на којима се Црква борила против јеретика и где су установљени догмати вере који до данас важе у Цркви

et pro universa morum honestate laudis egregiae,... Cf. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis (SRG), Einhardi Vita Karoli Magni*, ed. G. Waitz Hannover, Hahn 1905, XXVI.

³¹ Cf. Nelson, Janet L., "The Libera Vox of Theodulf of Orleans," у *Discovery and Distinction in the Early Middle Ages: Studies in Honor of John J. Contreni*, ур. S. Stofferahn, C. Chandler, Kalamazoo 2013, 288-306.

³² Cf. Otten, Willemien, "The Texture of Tradition: The Role of the Church Fathers in Carolingian Theology," у *The Reception of the Church Fathers in the West: From the Carolingians to the Maurists*, ур. Irena Dorota Backus, Brill 1997, 9-10.

Христовој; где су настајала најбоља уметничка дела; где је Универзитет био на врхунцу; са друге стране, Ахен је у IX веку био средиште нове хришћанске империје, где је Западна Црква такође, организовала саборе на којима се борила против јеретика и где је установљена нова догма, *filioque*, због које ће се хришћанска Црква поделити на два дела; где су такође настајала најбоља уметничка дела; и где је дворска школа била покретач многих образовних промена у Западној Европи у IX веку. Дакле, методи за ово истраживање јесу: нова култура, нова уметност, нова теологија које су иницирали цареви Константин и Карло Велики; покренули су нов начин мишљења у свом народу, уз реалну, али не пресудну, политичку моћ.

Тако, долазимо до закључка да политичке идеје и моћ нису довољне да се један град, макар био и вишемилионски, прогласи за престоницу, већ да је за то потребно да у том граду буде визионар-владар, са новом идејом која ће створити нову културу и нов поглед на Бога и на свет, који му је управо Бог дао да њиме влада.

Deacon Ivica Čairović

THE MEANING OF THE CAPITAL AT EAST AND WEST (IV AND IX CENTURY)

With analogy of the two capitals – Constantinople and Aachen – in the context of setting up the premises in relation Constantine the Great-Charlemagne, we could start determination of the methodology for the declaration of a city for the capital. Constantine the Great has moved pagan and established – a new – Christian capital, Constantinople that is called the second Rome. Charlemagne's new ideas, new cultures and new theology or view of God and the world - has led to the proclamation of Aachen for the capital, so that city becomes the new Rome and Constantinople, because of Charlemagne's concept of Carolingian Renaissance that sparked a new approach to art and culture, followed by education and learning, but also a new approach to God and the world. So, Aachen is aiming to be the new Rome and the new Constantinople.

So, both cities were the capitals of the empires: Constantinople in the 4th century was the center of the Christian empire, in which Emperor and the Church organized Ecumenical councils, in which the theologians fought against heretics and where they established an orthodox dogmas, which are valid to date in the Christian Church; where they created the best works of art; where the University was at its peak, etc. On the other hand, Aachen was the center of a new Christian empire in the 9th century, where the Western Church also organized Church councils in which Frankish theologians fought against heretics and where they established a new normative dogma for West – *filioque*, due to be Christian Church split into two parts in 11th century; where they also created the best works of art; and where the court was the initiator of Palatine school and cultural and educational changes in Western Europe in the 9th century. Thus, the methods for this research are: a new culture, new art, new theology initiated by the emperors Constantine the Great in 4th century and Charlemagne in 9th century; which both launched a new way of thinking in their own people, with the real, but not decisive, political power.